

1989 – פרשת אל"ם יהודה מאיר

מאת: סגן ראם שאולוף, תובע צבאי בתביעה לערעורים שבפרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית

במהלך אירועי האינתיפאדה הראשונה, הורה אל"ם יהודה מאיר לפקודיו להכות תושבים ערבים בכפרים ביתא וחווארה, "כעונש" על התפרעותם. לאחר חשיפת הפרשה, החליט הפצ"ר בתיאום עם הרמטכ"ל שלא להעמיד לדין פלילי את מאיר, אלא להסתפק בדין משמעתי ובפרישתו של הקצין הבכיר מצה"ל. כנגד החלטה זו הוגשה עתירה לבג"ץ, אשר קבע כי יש לבטל את החלטתו של הפצ"ר בנושא, ולהגיש נגד הקצין כתב אישום פלילי.

רקע עובדתי

כחודש וחצי לאחר פרוץ אירועי האינתיפאדה. ביום 19 בינואר 1988 בכפר ביתא הסמוך לצומת תפוח, התרחשה התפרעות המונית של תושבים מקומיים. כוח צבאי נשלח למקום כדי להשליט סדר למקום, אך אחרי הצהריים התרחשה התפרעות חמורה נוספת בכפר.

למקום הגיעה הפלוגה המסייעת של גדוד 50 של הנח"ל המוצנח, שהצליחה להשליט סדר בכפר, ולדכא את ההתפרעות. בהמשך הפעולה, נעצרו מספר מתושבי הכפר שהופיעו ברשימות של מפרי סדר שהתקבלו מהשב"כ, העצורים נכבלו והובלו באוטובוס לפרדס המרוחק מהכפר. על פי פקודה שנתן אל"ם יהודה מאיר, העצורים הורדו מהאוטובוס בקבוצות קטנות, והוכו על ידי החיילים באמצעות אלות. החיילים נצטוו על ידי מפקדיהם "לשבור ידיים ורגליים" לעצורים, "ללמד אותם לקח". מרבית החיילים בשטח ביצעו את הפקודה, וזאת למרות תחושתם

מ' 1/90

בבית הדין הצבאי המיוחד

כפני השופטים:

אל"ם נילי פלד - אב"ד
אל"ם משה טלנט - שופט
אל"ם אליעזר רוזנבאום - שופט

החובע - הצבאי הראשי (ע"י אל"ם ד"ר מ. פינקלשטיין ורס"ן א. כספי)

נגד

הנאשם:

2123000/ק אל"ם יהודה מאיר
(ע"י ב"כ עזה"ר סא"ל (מיל') ד"ר א. גולדנברג וס"ר א. מנדלבלים)

הכרעת הדין

- האישום.
- האירועים.
- הפקודה: א. החידוש; ב. התגובות לפקודה.
- טענות ההגנה.
- מצאי פסק-הדין: א. צרכי השעה; ב. דרכים להתמודדות; ג. חידושו של הנאשם; ד. מי נתן את הפקודה; ה. אחריותו של מפקד בכיר ושל יועץ מקצועי; ו. האם הוכחו העבירות; ז. הנורמה הראויה; 'עצור'-מיוזם; ח. הנהגות שאינה הולמות.
- סימני שאלה.
- יהחט אל הנאשם.
- הרשעה.

כותרת פסק הדין בפרשה

הקשה של חלקם כי המדובר בפקודה בלתי חוקית. אחד הנימוקים לשיטת פעולה זו, הייתה הטענה כי אין כבר מקום בבתי הכלא בכדי לעצור את מפרי הסדר, וכי פעולה זו נדרשת לדיכוי ההתפרעויות הרבות. יומיים לאחר מכן, ביום 22 בינואר 1988 התרחשה הפרת סדר נוספת בכפר חווארה; גם באירוע זה הוכו מפרי סדר שהופיעו ברשימות השב"כ, על פי פקודתו של הקצין.

שני האירועים האמורים לא הגיעו לידיעת גורם בכיר כלשהו לאחר התרחשותם. אמנם, דיווח כללי על האירוע הועבר למפקד האוגדה המרחבית ולמפקד פיקוד מרכז, אך לא הוגשה תלונה רשמית על

ידי הנפגעים באירוע, או על ידי החיילים. רק בסוף אפריל 1988, הגיעה תלונה מהצלב האדום שחקר את האירוע, ובעקבותיה נפתחה חקירת מצ"ח.

בראשית חודש אפריל 1989 פרצה הפרשה לתקשורת, בין היתר בכתבה מפורטת של ח"כ יוסי שריד אודות האירוע, בעיתון "הארץ". בכתבה נמתחה ביקורת חריפה על שיקול דעתו של הפצ"ר דאז, תא"ל אמנון סטרשנוב, שלא להגיש כתב אישום בעניינו של מאיר, אלא להסתפק בצעדים אחרים. בנוסף הוגשה עתירה לבג"ץ על ידי מי שנפגעו באירוע, ובראשם ג'מאל צופאן; לעתירה הצטרפה גם האגודה לזכויות האזרח.

ההליך המשפטי

כאמור, הפצ"ר החליט שלא להעמיד את אל"ם מאיר לדין פלילי, אלא להסתפק בהליכים פיקודיים ובפרישתו מן הצבא; יחד עם זאת, בד-בבד הוא הביע שאט נפש עמוק מהמעשה, וקבע כי הוא פסול וחמור מאין כמוהו: "הפקודה שניתנה לחיילים הייתה בלתי חוקית בעליל, כזו שדגל שחור מתנוסס מעליה, ושאי ציות לה הוא לא רק רשות אלא בבחינת חובה".

במהלך הדיון בעתירה שהוגשה לבג"ץ, השופטים הפנו שאלותיהם דווקא כלפי העותרים, ואף כאשר הציג בא כוח העותרים רשימה של כ-90 כתבי אישום שהוגשו בעקבות מעשי אלימות של חיילים במהלך האינתיפאדה, הגיב שופט בית המשפט העליון ד' לוי, באומרו כי כתבי אישום אלו מראים שהפצ"ר דווקא הפעיל שיקול דעת ונקט אמצעים משפטיים במידת הצורך. התנהלות הדיון חיזקה את תחושת כלל הגורמים, הן בפרקליטות הצבאית והן בפרקליטות המדינה, כי העתירה תידחה, וכי לכל היותר תובע ביקורת כלפי עמדת הפרקליטות הצבאית. ואולם, השופטים החליטו לבסוף לקבל את העתירה פה אחד, וקבעו כי על הפצ"ר להורות על הגשת כתב אישום פלילי נגד אל"ם מאיר.

בית המשפט אמנם לא הקל ראש בעזיבתו של מאיר את הצבא, אך הדגיש כי הפרישה נתחייבה לא כעונש על המעשה הפלילי שעשה, אלא במישור אחר, "משום שצה"ל מבקש כי יהא המחנה שלו טהור, מי שמבצע מעשים כאלה מקומו לא יכירנו בצה"ל, והוא יורחק לאלתר מן השירות." בדברי השופטים אף הודגש, כי לקצין הוענקו תנאי פרישה מוסכמים, תוך הקפדה שלא יהא בכך כדי לפגוע בו, וכי גם מסיבה זו, אין להסתפק בצעדים הפיקודיים, המשמעותיים או המנהליים שננקטו נגדו.

בית המשפט העליון הדגיש, כי מעשי האלימות צריכים לקומם כל בן-תרבות, ושום ערפל או אי-בהירות אינם יכולים לחפות עליהם, ובוודאי לא כאשר פקודה כזו ניתנת על-ידי מפקד בכיר, שחייב להיות מודע כי רמתו המוסרית של צה"ל אוסרת במפגיע התנהגות כזו.

בעקבות החלטת בג"ץ, הוגש כנגד הקצין כתב אישום לבית-הדין הצבאי המיוחד (תיק מ/190). התיק נוהל משך כשנה, כאשר במהלך הדיונים הרבים העלו הצדדים טענות שונות הנוגעות למדיניות הפעלת הכוח הנוהגת והרצויה, לאחריות מפקדים על מעשי פיקודיהם, ועוד. בית הדין הצבאי לא קיבל את טענת מאיר, כי הפקודה שנתן שיקפה את הלך הרוח בקרב המפקדים הבכירים.

לאחר ניהול המשפט הרשיע בית הדין הצבאי המיוחד את הקצין בעבירה של חבלה בנסיבות מחמירות כמשדל, ובעבירה של התנהגות שאינה הולמת. בגזר הדין, שקל בית הדין לקולא את העובדה שלא הוכח שנגרמו חבלות חמורות כתוצאה מהמכות. כמו כן הביא בית הדין בחשבון את עינוי הדין ממנו סבל מאיר, את טענתו כי פעל לשם מילוי המשימה שהוטלה עליו ולא לשם התעללות, ואת העובדה שכבר הורשע בדין משמעותי. בנוסף נתן בית הדין משקל ממש לעובדה שאל"ם מאיר הודח מתפקידו

ומצה"ל. מנגד, כשיקול לחומרא שקל בית הדין את הפגיעה החמורה בערכי היסוד של שמירת כבוד האדם, את הכשל הפיקודי שבמעשים, את השיטה של פגיעה בבני אדם שסומנו ברשימות, ואת אי לקיחת האחריות מצד הקצין בצורה מלאה. בסופו של דבר גזר בית הדין הצבאי המיוחד עונש של הורדה לדרגת טוראי, אך נמנע מלהשית עליו עונש מאסר בפועל.

אלוף עמרם מצנע בעדותו במשפט אל"מ יהודה מאיר:

"המקרה הזה הוא שחור משחור"

מאת הדס מנור

"העניין המשפטי בו אנו עוסקים אינו בשטח האפור, הוא בשטח השחור. על הדין שבאופק יש תוצאותיו. המסרה העומדת בראש המערכת היא שחור משחור".

מאת איתן לוי

"היתה בעיה שלילית בחילום באור"

"רוצה רגליים שבורות"

נחף אל"מ יהודה מאיר, שהודח מצה"ל, בחיילים שלא היכו ערבים

מאת עמנואל רוזן
ואבינועם בדי יוסף

"למה אתם מביאים לי אותם יש גמ"י יש שלמות את רוצת ידיום ורגליים שבורות". כך, עליהם עקריות הכלולות בחקירת מצ"ח, נתח אל"מ יהודה מאיר, בעת שהיה ממקד מרחב שכמ, לנחף בחיילים שלא חזר סכים ערבים. זוהי רק אחת העדויות. שהובאו לדיעבד הרמטכ"ל ואשר בעקבותיה הודח אל"מ

מאת עמנואל רוזן

הפרקליט הצבאי הראשי "שוקל צעדיו" לאחר הבג"ץ

השופטים הורו להעמיד למשפט את אל"מ יהודה מאיר ומתווה ביקורת על החלטת הפרקליט הצבאי טרשינוב להסתפק בהעמדתו לדין משמעתי

מאת עמנואל רוזן

הפרקליט הצבאי הראשי, תא"ל אבנר טרשינוב, אשר אמר כי הוא שוקל עתה את צעדיו בעקבות מסיבת בג"ץ שקבע כי על הצ"ח להעמיד לדין את אל"מ יהודה מאיר. ההערכה של גורמים צבאיים היא כי יתנו סטרשינוב רמז על אפשרות שי"ח המסר.

העיתונות היומית סערה – לקט של מספר כותרות מעמודי השער של עיתון "מעריב" בין חודש אפריל 1989 וחודש מארס 1990 (אתר הספרייה הלאומית)

חשיבות הפרשה

מדובר בפרשה אשר השפיעה רבות על עיצוב דמותו המוסרית של צה"ל. בנוסף, על אף שבג"ץ הכריע נגד עמדת הפצ"ר, תרם פסק הדין להסדרת מעמדו המשפטי של הפצ"ר, שכן נקבע שמעמד הפצ"ר דומה למעמדו של היועץ המשפטי לממשלה, מבחינת עצמאותו ושיקול דעתו בהעמדה לדין.

כהערת סיום יאמר, כי משתמע מדברי השופטים לוי וקדמי בפסק הדין של בית המשפט העליון, כי אילו הקצין היה מסולק באופן מידי מהצבא, כפי שהמליץ הפצ"ר, ולא בתוכנית פרישה מדורגת, ייתכן שלא היו מתערבים בהחלט הפצ"ר. מכאן עולה אמירה בדבר חשיבות הסנקציות של העמדה לדין משמעתי ושל שחרור מידי מהצבא, אשר במקרים מסוימים יכולות להיות עדיפות על פני פנייה למסלול הפלילי.

מדוע בחרתי בנושא?

במסגרת תפקידי, אני עוסק בשגרה בהעמדתם לדין של פלסטינים. לאורך לימוד הפרשה התחדדה אצלי חשיבות עשייתנו בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, שכן כלי האכיפה העומדים לרשותנו הם המתאימים לטיפול בעבירות ביטחון מצד מתחבלים ועבריינים באזור זה – ולא בחירה בדרך פעולה פסולה ואסורה כגון זו שבחרו להם מי שבחרו "לשבור את ידי ורגלי" תושבי האזור.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- בג"ץ 425/89 ג'מאל צופאן ואחרים נ' הפצ"ר ואחרים (פורסם בנבו, 27 בדצמבר 1989);
- מ' 1/90, התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם יהודה מאיר;
- **צדק תחת אש: המערכה המשפטית באינתיפאדה**, אמנון סטרשונוב, הוצאת ידיעות אחרונות, 1994;
- יהודה מאיר, "עקדה", הוצאת אפי מלצר בע"מ, 2008;
- מרדכי חיימוביץ', ראיון עם יהודה מאיר, **עיתון מקור ראשון – אתר NRG**, 05 בינואר 2008: <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART1/678/702.html>.